

— ○ —
אורות
המשפט

מאמרים
ופסקים

— ○ —
אורות
המשפט

מאמרים
ופסקים

ג

אורות המשפט

מאמרים ופסקים
בעניני אישות, ממונות, קהילה ורפואה

מאת

יצחק צבי אושינסקי

דיין (רבנות ירושלים)

מחבה"ס אורחות משפט, הלכות אבלות (מדריך מפורט)

עיה"ק ירושלים

תשס"ז

הקדמה

מה אשיב לה' כל תגמולוהי עלי - זיכני הקב"ה לשבת באהלה של תורה, ללמוד וללמד, שמעתתא אליבא דהלכתא.

זיכני הקב"ה להוציא לאור עד עתה שני ספרים בעניני הלכה: ספר "אורחות משפט" - מאמרים ופסקים - סוגיות בעניני אישות, ממונות, קהילה, יהדות, רפואה ואיסור והיתר (בהוצאת "מוסד הרב קוק"). ספר נוסף, "הלכות אבלות - מדריך מפורט" הכולל הלכות מאמרים ופסקים בעניני אבלות קבורה וענינים שונים בתחום זה (בהוצאת "אוצר הפוסקים" ירושלים).

כדוגמת הספר "אורחות משפט", גם ספרי זה "אורות המשפט" עוסק בתחומים דומים, אך בנושאים שונים לחלוטין.

במסגרת לימוד ההלכה, הלכות אבן העזר וחושן משפט, וכן במסגרת בית הדין (בית הדין שע"י רבנות ירושלים), עסקתי בנושאים רבים הלכה למעשה, ומבחר מהנושאים הנ"ל מובא בספרי זה.

רשימת הנושאים בספר זה כוללת עניני אישות, כאשר במרכזם מאמרים בעניני חובתו הממונית של אב בנישואי בניו ובנותיו, נישואי כהן עם אשה שהתגרשה מנישואין אזרחיים, הצהרת אבהות בהלכה וכד'.

כן כולל הספר פרק בעניני חברה וקהילה הן בכמה שאלות בעניני הכלל כגון חילופי שבויים בהלכה, עליית יהודים להר הבית, השלכות חברתיות הלכתיות למשבר הכלכלי, איבחון גרפולוגי ע"פ ההלכה, נידונים מעשיים בעניני ביטוחים שונים, פגיעה ברכוש ציבורי ועוד.

פרק נוסף מוקדש לשאלות בתחום בתי הדין והדיינים הכולל מאמרים אשר בתחומי עיסוקו הישיר של בית הדין כדוגמת שיקול דעת ואומדן לב הדיין במהלך הדין, אדם המסרב לדון בפשרה ודורש דין תורה, מקום עריכת דין תורה על עסק מסחרי, בירור יהדות בהסתמך על בדיקת D.N.A. מצלמה נסתרת והאזנות סתר בהלכה ועוד.

הפרק הבא מוקדש לעניני ממונות ונזיקין, דן בין השאר בעיקר בעניני ריביות בבנקים, פיטורים ופיצויים ועניני נזקים וגזלות המצויים, ולאחריו פרק הן בעניני רפואה והלכה.

תוכן הענינים

הקדמה

מבוא: מוסר והלכה - מושגים זהים או משלימים א

אישות ומשפחה

דמי שדכנות - על מי מוטלים יג
חובתו הממונית של אב בנישואי בניו ובנותיו יח
קידושיו של בעל חולה איידס ל
נישואי כהן עם אשה שהתגרשה מנישואין אזרחיים לח
הצהרת אבהות בהלכה מד

חברה וקהילה

חילופי שבויים בהלכה נו
איחוד טבילת נידה עם טבילת גירות סג
עליית יהודים להר הבית סו
משבר כלכלי - השלכות חברתיות הלכתיות עב
איבחון גרפולוגי ע"פ ההלכה עט
ביטוח חיים וביטוח נכסים - נידונים מעשיים להלכה קג
זכות קדימה בין קונים קיח
פגיעה ברכוש ציבורי קלה
המתנה בתור עפ"י ההלכה קמא

בתי דין ודיינים

שיקול דעת ואומדן לב הדיין - השפעתם על הדיון קמט
מסרב לדון בפשרה ודורש דין תורה קסח
מקום עריכת דין תורה על עסק מסחרי קעט
ביורר יהדות בהסתמך על בדיקת D.N.A. קפח

זכות קדימה בין קונים *

השאלה עליה נסוב המאמר היא כדלהלן — אדם פנה לסוחר ברכבים משומשים על מנת שיומכרו לו רכב מתאים. הסוחר הציע לקונה רכב מסוים והקונה החליט שהרכב מתאים לצרכיו. הקונה קיבל הצעת מחיר מהסוחר והסכים לה. הקונה סיכם עם המוכר להפגש למחרת ולסדר את עניני ההעברה והתשלום.

באותו יום אחר הצהרים הגיע אדם נוסף לסוחר הנ"ל והתעניין באותו הרכב. הסוחר הציע לו אותה הצעת מחיר שהציע לראשון. השני, שרצה ג"כ באותו הרכב, שולם מיד את התשלום הנדרש, סידר את עניני ההעברה ולקח את הרכב.

למחרת חזר הראשון וכששמע שנמכר הרכב לשני צעק שהרכב מגיע לו. מי זוכה ברכב ע"פ דין, ומה דינו של השני.

מאמר מקיף לדין "עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה, נקרא רשעי".

הנידון בשאלה זו מחולק לשלושה חלקים:

נדון א: האם השני שקונה הרכב לעצמו נקרא רשעי, ע"פ הדין המפורסם של "עני המהפך בחררה וכו'" שיורחב להלן, או לא. — ואם אכן נקרא רשעי — מה נימ לדינא בכך.

נדון ב: באופנים שלא נקרא רשעי, האם יכול השני לכתחילה לקנות את הרכב שהיפך בו הראשון, או לא.

נדון ג: להלכה שלאחר מעשה — באופנים שהשני מקרי רשעי — האם חייב להחזיר את הרכב למהפך הראשון שרצה לקנותו — או שבדיעבד, לאחר שקנה, אין צריך להחזיר, למרות שמכונה "רשעי".

התוסס נסטר "תוסין", כב.

מקור הדין בסוגיות הגמרא ובשו"ע (דין "עני המהפך" במכר, בהפקר ובמציאה)

הנמי בקדושין נט ע"א מביאה את המקרה של ר' גידל שהיפך בקרקע לקנותה ובא רבי אבא להקדימו בקניית אותה הקרקע. כאשר עלה רבי אבא לרבו לשמוע דרשת הרגל, שאלו רבו — עני המהפך בחררה, מה דינו? וענה רבי אבא "נקרא רשעי, וכאשר נשאל מדוע אי"כ קנה את הקרקע שהיפך בה ר' גידל, השיב שלא ידע שר' גידל היפך כבר באותה הקרקע. ואמנם לא הסכים רבי אבא למכור לר' גידל את הקרקע הנ"ל מצד שאינו סימן טוב לאדם למכור קרקע ראשונה אך הסכים ליתנה לר' גידל במתנה, ואולם ר' גידל לא רצה לקבלה במתנה.

ישנה מחלוקת רש"י ותוס' בענין הנ"ל. דעת רש"י היא דבין בהפקר ובין במכר ישנו הדין הנ"ל של "עני המהפך בחררה ובא אחר ונטלה" — נקרא רשעי ואילו התוס' בדיה "עני המהפך" מוכיח מראיות מבי"מ י ע"א שאיסור של "מהפך" שייך דוק במכר או בשכירות וחבירו מקדימו, כמו בנדון בגמ' הנ"ל, מהסבא של י"ב למה מחזר על זאת שטרח בה חבירו — ילך וישתכר במקום אחר, כלשנו של ר"ת בתוס' שם, אבל בחררת הפקר או במציאה אין איסור, שהרי אם לא יקח חררה זאת לא ימצא אחרת במקום אחר.

הרמב"ן בבי"ב נד ע"ב אויל בשיטת רש"י — דגם בהפקר ומציאה נקרא הנטל רשעי. וע' בשו"ת שארית יוסף סי' יז המוכיח שדעת רוב הראשונים בהנ"ל כרש"י ולא כר"ת.

השו"ע חושן משפט סי' רל"ז, א, מביא את דעת ר"ת בתוס' שבהפקר ומתנה אין דין של רשעי במהפך ח"ל "י"א שאם בא לזכות בהפקר או מקבל מתנה מאחר ובא אחר וקדמו אינו נקרא רשעי כיוון שאינו דבר המצוי לו במקום אחר.

לאחר מכן מביא את דעת הרש"י "י"א דלא שנא".

השו"ע פוסק כזה כר"ת וכן מוכח מפסקו בסעיף ב המביא להלכה את דברי התוס' שם בקדושין בשם מהר"ר יצחק שיאסור למלמד להשכיר עצמו לבעה"ב שיש לו מלמד אחר בביתו — אם לא שיאמר הבעה"ב אין רצוני לעבד המלמד שלי (דהוי כמכר — שיכול למצוא בעה"ב אחר ללמד אצלו), אבל אם שכר בעה"ב מלמד אחר יכול בעה"ב אחר לשכור אותו מלמד עצמו (דהוי כמציאה — דמלמד כזה לא ימצא במקום אחר).

ההסבר שזוהי אכן הכוונה במחבר, שהחילוק הוא בין מציאה למכר, ולפי"ן פוסק כר"ת, מובא ג"כ בסמ"ע שם סק"ח, המבאר שהסיבה שיכול בעה"ב אחר לשכור אותו מלמד היא, משום דהוי כלא מצוי, והוי כמציאה.